

Úvod pro učitele k učebnici

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

dovolujeme si vám předložit druhý díl učebnice Czech Step by Step/Tschechisch Schritt für Schritt. Tento díl vychází v jednojazyčné, české mutaci, a proto nese český název Česky krok za krokem 2 s podtituly Czech Step by Step 2/Tschechisch Schritt für Schritt 2/Češskij šag za šagom.

Učební komplet se skládá z těchto částí:

1. Učebnice
2. Dvě CD s nahrávkami především dialogických textů
3. Příloha, která obsahuje tabulky pádů, výklad, užití a tabulky pádů, texty k nahrávkám, klíč ke cvičením a výběrový česko-anglicko-německo-ruský slovníček (Slovníček slouží pouze rychlé základní orientaci a nenahrazuje skutečný slovník, který by měl mít student během výuky k dispozici. Do budoucna předpokládáme, že slovníček přeložíme do dalších jazyků a v těchto mutacích bude dostupný na našich internetových stránkách.)
4. Česká gramatika v Kostce 2 (rozšířená, osmistránková verze)
5. Zdarma internetový Manuál pro učitele pro učitele s volně kopírovatelnými přípravami, cvičeními a řešeními dovednostních (tj. poslechových nebo čtecích) cvičení v učebnici

Nová grafická koncepce

Publikace představuje novou grafickou koncepci této řady učebnic, již chceme v budoucnu přizpůsobit i první díl. Věříme, že se vám nové grafické řešení učebnic bude líbit.

Úroveň učebnice podle SERR

Učebnice Česky krok za krokem 2 vznikla na základě oficiálního popisu Pražské úrovně B1 – čeština jako cizí jazyk a dovádí studenty na úroveň B1. Mnozí z vás se zajisté podiví, proč tomu tak je, když označení B1 nesl již předchozí díl. V této souvislosti musíme přiznat svoji chybu a omluvit se za mylné označení učebnice NEW Czech Step by Step a její německé mutace Tschechisch Schritt für Schritt. Důvodů pro tuto nesrovnalost je více. Prvním z nich je fakt, že v době vzniku NEW Czech Step by Step/Tschechisch Schritt für Schritt, nebyl (a stále ještě bohužel není) veřejně k dispozici český popis Pražské úrovně B1. První díl učebnice proto vycházel z anglického popisu této úrovně a z anglických učebnic, určených pro tuto úroveň. Při práci na druhém díle jsme však vzhledem k závažnosti popisu pro testování musely respektovat náročně pojatý popis český. Určitou roli hrála ovšem i nezkušenost autorky v práci s úrovněmi podle Společného evropského referenčního rámce, které byly v době vzniku prvního dílu něčím zcela novým a kterým v našem oboru byla bohužel věnována minimální širší odborná diskuze. V současné době plánujeme přepracování prvního dílu tak, aby lépe vyhovoval požadavkům úrovně A1 a A2 podle SERR.

Komu je učebnice určena

Učebnici jsme záměrně koncipovaly pro co nejširší publikum. Musely jsme vzít v potaz, že učebnici mohou používat skupiny studentů s naprosto odlišnými potřebami, jako jsou například: Slované x Neslované – univerzitní studenti x neuniverzitní studenti – studenti žijící v ČR x studenti nežijící v ČR. To se odrazilo na koncepci učebnice a na kompromisech, které jsme byly nuceny dělat, abychom každé z těchto skupin vyšly maximálně vstříc, ať už to bylo v rozsahu učiva, ve výuce sociokulturních reálií, nebo v oblasti terminologie. Odlišné potřeby potenciálního publika se snažíme reflektovat i při vytváření dalších návazných aktivit a doporučení v internetovém Manuálu pro učitele (např. rozšiřující aktivity pro Slované, sociokulturní reálie pro univerzitní studenty a důslednější procvičování lexikálních a gramatických jevů pro Neslované).

Lekce 1 – 20

Jádro učebnice tvoří dvacet lekcí, které mají jednotnou strukturu (detailněji viz níže). V souladu s požadavky cyklické výuky (tzv. výuky ve spirále) přináší učebnice opakování gramatické látky, kterou již studenti znají z prvního dílu, ovšem s tím, že se zde oproti prvnímu dílu výrazně rozšiřuje slovní zásoba a prohlubuje se rozvoj komunikačních kompetencí. Postupně narůstá složitost textů a předkládá se na jedné straně komplexnější, ale na druhé straně i v mnoha oblastech i úžeji specifikovaný pohled na slovní zásobu i gramatiku. Opakování prvního dílu nebylo zvoleno náhodně, ale po pečlivé úvaze a na základě dlouholetých zkušeností. Jak totiž říkají Němci: Können ist mehr als kennen. Umět je víc než znát. Dobře se to ukazuje například na člověku, který se učí lyžovat. Ví, že má pokrčit kolena a udělat oblouček, a perfektně tomu rozumí. Navzdory tomu to však neumí a nějaký čas potrvá, než se to naučí. A ještě další doba uplyne, než to bude dělat automaticky. Podobné je to s výukou jazyka a především s akvizicí flektivních tvarů. Právě proto jsme v prvních deseti lekcích zařadily opakování deklinace, přičemž se samozřejmě nevyhýbáme tvarům plurálu, které uvádíme modelově.

Struktura jednotlivých lekcí

Každá lekce sestává z 10 stran (s výjimkou "literární" 20. lekce, která má stran 12) a je koncipována takto:

1. strana: V záhlaví téma zastřešující prvních 7 stran lekce. Strana se zaměřuje na vstupní konverzaci na dané téma. Ověřuje se a upevňuje to, co už studenti v rámci daného tématu znají, a dále se znalosti cíleně rozšiřují.

2. strana: Text na dané téma, který slouží především k nácviku a rozvíjení dovednosti čtení a jako východisko pro nácvik dovedností mluvení i psaní, dále pak také jako podklad jednak k lexikálnímu rozboru, jednak ke gramatickému výkladu. Texty jsou adaptované a jejich výběr se řídil dvěma kritérii: snahou o zajímavé, aktuální téma a vhodností pro výklad gramatického jevu, který budeme učit. Fázované a detailní práci s textem přikládáme značný význam, a proto v manuálu pro učitele uvádíme velké množství variant textu, které umožňují detailní procvičení a osvojení mnoha gramatických i lexikálních jevů.

3. strana: Aktivity a cvičení zaměřené na porozumění předchozímu textu, na rozvíjení mluvených i psaných dovedností na základě textu nebo i na lexikálně či lexikálně-gramatické procvičování jevů spjatých s vstupním textem.

4. – 7. strana: Opakování/výklad gramatických jevů a jejich procvičení.

8. – 9. strana: Čeština pro každý den. Představuje víceméně samostatnou část, která může (ve většině případech), ale také nemusí vnitřně souviset s tématem lekce. Tento oddíl je zaměřen na procvičení komunikačních kompetencí v základních komunikačních situacích, např. na téma V restauraci, Orientace, Cestování, Pracovní pohovor, Na návštěvě apod., ale i v dalších komunikačních kontextech, např. téma Diskuse nebo hádka, Počítač a internet, Auta a automobilisté, Školství a vzdělání, Česká státní správa a další. Budou ji akcentovat lidé žijící v ČR.

10. strana: Tato strana nabízí prostor, kam si může student vypsát slovíčka, kolokace a fráze a samostatně si je přeložit do svého jazyka. Může se přitom opírat o abecedně řazený slovníček na konci učebnice. Dále na této stránce student najde body pro autoevaluaci neboli sebehodnocení. V tomto sebehodnocení převažují dovednosti, zároveň jsme však nerezignovaly na tradičnější reflexi gramatického progresu a uvádíme zde i body čistě gramatické.

Spisovná a obecná čeština v učebnici Novinkou v učebnici je používání obecné češtiny. Vzhledem k obecnému úzu ve výuce, prestižnímu charakteru spisovné češtiny a nechuti českých mluvčích akceptovat obecněčeské formy z úst cizinců lze pokládat za vhodné, aby na úrovních A1 a A2 byli studenti seznamováni především se spisovnou podobnou češtinou. Mnoho studentů však opouští studium po dosažení prahové úrovně B1, a "pouštět je do světa" bez povědomí o obecné češtině a vhodnosti či nevhodnosti jejího použití nepokládáme za vhodné. Navíc někteří mluvčí, kteří se pohybují na českém území, běžně používají prvky obecné češtiny i ve formálních či prestižních situacích (v písemném styku, na úřadě, při hledání zaměstnání apod.), což je před rodilými mluvčími znevýhodňuje.

Domníváme se, že běžně mluvený jazyk včetně obecné češtiny tvoří naprosto legitimní a "správnou" součást jazyka, a na úrovni B1 studenty s těmito jevy pasivně seznamujeme. Pozor: nikde studenty nenutíme obecnou češtinou mluvit, pouze je (především prostřednictvím poslechových textů) soustavně upozorňujeme na fakt její existence a snažíme se z nich vychovat uvědomělé uživatele obou jazykových variant. Odkazem na souhrnnou stať na str. 204 jsou ovšem studenti informováni o tom, že jazyková situace v Čechách a na Moravě není jednotná.

Jsme si vědomy toho, že se v této oblasti odchylujeme od SERR, který doporučuje výuku substandardu až od úrovně B2, ale domníváme se, že vzhledem k pozici obecné češtiny v rámci úzu bychom v tomto případě měli respektovat specifika češtiny. Oporu pro toto tvrzení skýtá také český popis B1, kde se říká: "V přístupu ke gramatickým, zvláště k morfológickým jevům nebyl zpracovatel veden motivací preskriptivní a nepokouší se stanovit nějakou normu. Snaží se přihlížet, v rámci omezení, která si vynucuje Prahová úroveň, ke skutečnosti, že v češtině existují dvě varianty kódu – spisovný jazyk a jazyk běžně mluvený. V této věci, uvnitř komunity českých mluvčích často emotivně prožívané, nechává zpracovatel uživatelům z řad pedagogů volnost, radí však, aby se řídili funkčními hledisky a vyhýbali se subjektivně hodnotícím soudům a puristickým předsudkům (Prahová úroveň 2001, s. 256).."

Na okraj ještě poznámku k tzv. "spisovné" a "správné" češtině na Moravě, na kterou se někteří bohemisté v diskusích o obecné češtině odvolávají. Obecnou češtinu se moravským vyučujícím češtiny pro cizince rozhodně nesnažíme nijak vnucovat, naopak jsme zcela pro to, aby i v této oblasti vznikaly samostatné materiály založené na moravském řečovém úzu (opět nemáme na mysli pouze tvarosloví, ale i lexikální jevy a intonaci, která se projeví v poslechových textech), v nichž by se uplatňovaly obdobné principy jako ve vztahu k obecné češtině. Dá se ovšem předpokládat, že podobné materiály mají a budou mít užší, regionálně omezenou použitelnost.

Více o spisovné a obecné češtině ve výuce češtiny jako cizího jazyka viz článek Lídy Holé Spisovná vs. obecná čeština ve výuce češtiny jako cizího jazyka.

Terminologie

Na to, zda při výuce češtiny jako cizího jazyka volit terminologii českou či latinskou, panují v současné době různé názory a jednotlivé učebnice řeší tento problém různě. Kvůli úspoře místa jsme zvolily terminologii latinskou, ovšem s tím, že na začátku učebnice uvádíme detailní slovníček s oběma variantami a obě varianty se objevují i v hlavních titulcích k jednotlivě probíraným gramatickým jevům (např. akuzativ singuláru i čtvrtý pád jednotného čísla).

Deklinace substantiv: tři deklinační skupiny

Novinkou v oblasti gramatiky je alternativní prezentace paradigmat deklinace českých substantiv. Na základě majoritního nebo minoritního zakončení v N sg. zařadí student substantivum do jedné z deklinačních skupin. Vytvořily jsme tři deklinační skupiny:

I. deklinační skupina: konzont, konzont, -a, -o Nejprve jsme vydělily I. deklinační skupinu, kam jsme umístily všechna majoritní substantiva (tj. tvrdá) kromě těch, která končí na konzont s háčkem, -c, -j, -tel.

II. deklinační skupina: -e/-ě, konzont s háčkem, -c*, -j, -tel*, -del, -ev Tuto deklinační skupinu tvoří majoritní substantiva zakončená na konzonty s háčkem, -c*, -j, -tel*, ale zároveň také všechna minoritní substantiva zakončená v nominativu sg. na háček, -e/-ě, -c*, -j, -tel*, -del a -ev, přičemž ze substantiv zakončených na -del a -ev do této skupiny spadají pouze minoritní feminina hřidel, koudel, sardel, prdel, ale samozřejmě sem nespádají majoritní maskulina mandel, model, bordel, rondel. Podobně sem patří i krev, církev, láhev, pánev, ale ne už jev, projev, zjev, objev, výjev. (Předpokládá se, že všechna zmiňovaná majoritní maskulina student automaticky zařadí do I. deklinační skupiny).

III. deklinační skupina: -a, -st*, -e/-ě (vzor kuře), -í Tuto deklinační skupinu tvoří výhradně minoritní substantiva, a to ta, která jsou v nominativu sg. zakončená na -a (u životných maskulin), -st (u feminin), -e/-ě (vzor kuře) a -í. III. deklinační skupina tedy shrnuje tzv. "potížisty", tj. vzory kolega, místnost, kuře, nádraží (resp. předseda, kost, kuře, stavení).

Deklinační skupiny I, II a III v podstatě kopírují výhody tradičního dělení na tvrdé a měkké skloňování, ale navíc mají tyto výhody:

1. Zařazení do deklinačních skupin podle koncovek v N sg. je přehledné a do značné míry empiricky zjištělé. Konkrétní poznatek zde tedy předchází abstraktnímu, ne naopak. Jinak řečeno, i ten nejslabší student pozná, že něco končí na háček nebo -e, zatímco teoretický abstrakt tvrdých a měkkých souhlásek mu může zůstat nepřístupný, nepochopí ho. Studenti tudíž mají možnost postupovat intuitivněji, což je při řečové realizaci pádových koncovek velmi důležité.
2. Velmi výhodné pro zapamatování a osvojení koncovek G, D a L sg. a A a L pl. je vydělení II. deklinační skupiny, které zastřešuje několik vzorů, a to maskulina (stroj, resp. čaj a typ soudce), feminina (růže, resp. restaurace a píseň, resp. kancelář + feminina, která končí na -ev nebo -del) a neutra (moře). Vydělení III. deklinační skupiny sice tuto výhodu nepřináší, ale určitým způsobem shrnuje "jedinečné" vzory kolega, místnost, kuře, nádraží (resp. předseda, kost, kuře, stavení).
3. Patrně největším přínosem je možnost parcelace výuky pádů a její fázování v dlouhodobém procesu akvizice pádových koncovek. Obrazně řečeno, náš postup lze přirovnat k tomu, jako bychom místo dvanácti malých krabiček (vzorů) nabídli studentům tři velké krabice (deklinační skupiny), v nichž je ovšem oněch dvanáct malých krabiček obsažených. Tyto velké krabice ovšem nijak nezamykáme, takže jejich obsah (tj. jednotlivé vzory) mohou studenti kdykoliv uvidět. Parcelace výuky pádů by se mohla příznivě promítnout do fázování výuky jak z hlediska členění úrovní podle SERR, tak v koncepci cvičení. Znamená to, že např. na úrovni A1 můžou studenti věnovat pozornost osvojování substantiv z I. a II. deklinační skupiny, na úrovni A2 se lze zaměřit i na III. deklinační skupinu. (To však neznamená, že by ve výuce na úrovni A1 substantiva ze III. deklinační skupiny nešla používat. Jde pouze o to, že na těchto úrovních je studenty nenutíme deklinovat.) Teprve od úrovně B1 pak lze procvičovat všechny tři skupiny zároveň. Je tedy zřejmé, že výhody členění na tři deklinační skupiny se výrazněji projeví až v prvním, přepracovaném dílu učebnice.

Manuál pro učitele

Volně kopírovatelný internetový manuál pro učitele poskytuje ke každé lekci množství cenných metodických rad, pokynů a upozornění, ale navíc obsahuje i řadu opakovacích a rozšiřujících cvičení a aktivit. Najdete zde také řešení těch cvičení, která jsou zaměřena na dovednosti, především na mluvení, čtení a poslech. (Řešení ostatních cvičení jsou v samostatné příloze, a to v Klíči ke cvičením na str. 234 – 242.)

Na závěr

Jak je vidět z předešlého textu, některé věci se v učebnici objevují nově. Oceníme proto všechny vaše připomínky a postřehy, které nám významně pomáhají v naší práci. Věříme, že nová učebnice bude dalším

úspěšným krokem k češtině a přinese užitek vyučovaným i vyučujícím. Přejeme vám hodně úspěchů ve vaší práci a radosti ze studentů i se studenty!

Lída Holá, Pavla Bořilová